

PAPER DETAILS

TITLE: ÖZEL GEREKSİNİMLİ BİREYLER VE MÜZİK EĞİTİMİ

AUTHORS: Yakup Alper VARIS,Melike Mehpare HEKİM

PAGES: 29-42

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/419794>

Özel Gereksinimli Bireyler ve Müzik Eğitimi¹

Yakup Alper VARİŞ

Doç. Dr., Ondokuzmayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü

Melike Mehpare HEKİM**

MEB, Müzik Öğretmeni, Ordu Atatürk Anadolu Lisesi

Makale Bilgileri	ÖZET
Anahtar Kelimeler: Müzik eğitimi, Özel eğitim, Özel gereksinimli birey	Normal gelişim gösteren bireylerden farklı olarak, zihinsel, görme, işitme, bedensel yetersizliği ile dil ve konuşma bozukluğu olan, dikkat eksikliği ve hiperaktivite problemi olan, öğrenme güçlüğü çeken, otistik ya da üstün zekâlı bireyler, özel gereksinimi olan bireyler olarak ifade edilmektedir. Özel eğitim alan yazınında özel gereksinimli bireylerin yaygınlık oranı %12,29'dur. Bu bağlamda ülkemizde, yaklaşık olarak toplam nüfusumuzun 8-8,5 milyonunu özel gereksinimli bireyler oluşturmaktadır. Bu bireyler, normal gelişim gösteren bireylerle eşit eğitim ve öğrenim hakkına sahiptir. Özel gereksinimli bireylerin eğitim ve diğer hakları, başta anayasamız olmak üzere, 573 sayılı Kanun Hükmündeki Kararname ve 5378 sayılı "engelliler hakkında kanun" ile özel gereksinimli bireylerin, özel durumları ve farklılıkları dikkate alınarak, yaşadıkları çevrede bütünleştirilmiş ortamlarda, eşitlik temelinde, hayat boyu eğitim imkânından ayrımcılık yapılmaksızın yararlandırılması, genel eğitim sistemi içinde engellilerin her seviyede eğitim almasını sağlayacak bütünleştirici planlamalara yer verilmesi teminat altına alınmıştır. Bu araştırmada özel gereksinimli bireylerin müzik eğitimindeki yeri ve sorunlarını; müziğe ilgi duyan özel gereksinimli bireyler ve müzik eğitimi, müziğe ilgi duyan özel gereksinimli bireylerin eğitim alacakları okullara girişlerindeki sorunlar, müziğe ilgi duyan özel gereksinimli bireylerin eğitim almak üzere girdikleri okullarda yaşadıkları sorunlar ve yasal-yönetmelik sorunları başlıkları çerçevesinde tartışmak amaçlanmıştır. Özel gereksinimli bireylerin müzik eğitimiyle ilgili sorunları yukarıda ifade edilen başlıklar çerçevesinde analiz edilmiştir.

¹ Abant İzzet Baysal Üniversitesi'nde 6-8 Mayıs 2016 tarihleri arasında düzenlenen Uluslararası 2. İpek Yolu Müzik Konferansı'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Handicapped Person Who Need Special Education and Music Education

Article Info	ABSTRACT
Keywords: Music education, Special education, Handicapped person who need special education	Unlike individuals demonstrating usual progress, people having deficiency at mental, sight, hearing and physical; motor speech disorders, attention deficit, hyperactivity problem, learning disability problem, autistic and superior intelligences defined as handicapped person who need special education. Handicapped person's prevalence rate is 12,29 percent in special education body of literature. Education and other right enshrined in the constitution within the delegation legislation the law no. 573 and the law concerning person with disabled the law no. 5378, particularly in our constitution by considering disability person's special case and differences benefitting from lifelong learning opportunities on equality basis in their integrated environment without making discrimination, and ensure to get training inside the national education system in all level of education. In this research it is aimed to discuss within the limits of the title: disabled person's place in music education and their problem; disabled person interested in music and music education; disabled person's problem about enrol in school to receive education; problem in this school and legal-executive problem. Problem with music education of handicapped people who need special education is analysed within the limits of the title which stated in above.

GİRİŞ

Her birey farklı gelişimsel özelliklere sahiptir ve bu gelişimsel özelliklerine bağlı olarak yaşamlarını biçimlendirirler. İnsan gelişimi, hareket gelişimi, dil gelişimi, sosyal gelişim, duygusal gelişim, bilişsel gelişim alanlarını kapsamaktadır (Baykoç, 2015:19). Bireyler, sosyalleşme süreci içerisinde gelişimlerini yetenekleri ölçüsünde sürdürmekte ve desteklemektedirler. Özel gereksinimli bireyler de gelişimlerini benzer süreç ve doğrultuda sürdürmektedir. Gelişimsel olarak yeteneklerinin desteklenmesinde ve yeteneklerinin gelişimlerini biçimlendirmesinde en fazla desteğe ihtiyaç duyan grup, özel gereksinimli bireylerdir. Birey, tüm bu gelişim ve değişim evrelerinden herhangi birinde bir yetersizlikle ya da üstünlükle karşılaştığında, "farklı", "özel", "sıra dışı" vb. şekilde nitelendirilmektedir.

Gelişimi farklı olan bireyler için alanda günümüzde; "özürlü", "engelli", "özel gereksinimleri olanlar", "gelişim farklılığı olanlar", "farklı gelişim gösterenler" ve "öğrenme farklılığı olanlar" "özel eğitim gerektiren bireyler" ve benzeri tanımlar kullanılmaktadır. Ancak günümüzde, dünya ülkelerinde ve ülkemizde bireyleri etiketlemeden yapılan tanımlar tercih edilmekte ve bu kullanımlar önem taşımaktadır (Baykoç, 2015:20). Son zamanlardaki yapılan çalışmalarda en yaygın kullanım şeklinin "özel gereksinimli birey" olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada yapılacak tartışmaların anlaşılabilmesi için "yetersizlik", "engel" ve "özel gereksinimli birey" kavramlarının tanımlanması önemlidir. *Yetersizlik*, zedelenmeye bağlı olarak organın işlevini yerine getirememesi; *engel ise*, yetersizliğe bağlı olarak bireyin toplumsal normları karşılayamaması durumu olarak tanımlanmaktadır. *Özel gereksinimli birey*; doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrasında, gelişim sürecinde oluşan çeşitli nedenlere bağlı olarak; bilişsel, dil, hareket, fizik, sosyal ve duygusal gelişimlerinde ölçme araçlarıyla ölçülebilen düzeyde yetersizlik, yavaşlama, gerileme veya ileride olma sonucunda yaşatlarına göre farklı özellikler gösteren ve normal eğitim programlarından yararlanamayan, kısmen yararlanan veya yararlandığı halde destek programları ile eğitimlerini devam ettirebilen bireylerdir (Baykoç, 2015:20). Özel gereksinimli birey terimi, öğrenmede güçlük çeken çocuklar/bireyler kadar performansı üstün olanları da kapsar (Akçamete, 2012:32).

Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde (2012), özel gereksinimli bireyler şu şekilde gruplandırılmaktadır:

1. Zihinsel Yetersizliği Olan Bireyler (Hafif, Orta, Ağır, Çok Ağır)
2. İşitme Yetersizliği Olan Bireyler
3. Görme Yetersizliği Olan Bireyler
4. Ortopedik Yetersizliği Olan Bireyler
5. Sinir Sisteminin Zedelenmesi ile Ortaya Çıkan Yetersizliği Olan Bireyler
6. Dil ve Konuşma Güçlüğü Olan Bireyler
7. Özel Öğrenme Güçlüğü Olan Bireyler
8. Birden Fazla Alanda Yetersizliği Olan Bireyler
9. Duygusal Uyum Güçlüğü Yaşayan Bireyler
10. Süreğen Hastalığı Olan Bireyler
11. Otizmlili Bireyler
12. Sosyal Uyum Güçlüğü Yaşayan Bireyler
13. Dikkat Eksikliğine ve Hiperaktivite Bozukluğuna Sahip Bireyler
14. Üstün veya Özel Yetenekli Bireyler

Yirminci yüzyılın başından itibaren ülkemiz, özel gereksinimli bireylerin eğitim ve öğretimine önem vermekte ve bu bireylerin gereksinimlerine yönelik ilk ve orta dereceli özel eğitim kurumları açmakta, bu konuda yasal düzenlemeler yapmaktadır. Son yıllarda özel gereksinimli bireyler normal akranları ile aynı ortamda, tam zamanlı, ya da yarı zamanlı olarak eğitim görecekları kaynaştırma/bütünleştirme uygulamaları ile normal sınıflara yerleştirilmekte, ayırıcı/ayırıcı yaklaşımlardan uzaklaşmaktadır. Var olan bu pozitif gelişmelere rağmen özel gereksinimli bireyler hala, yeteneklerine yönelik desteklenilmesinde ve yetenekleri ölçüsünde eğitim almaları noktasında bazı sıkıntılar yaşamaktadırlar. Bu problemler, özel yetenek sınavlarına başvuru hakkından tutunda, sınavın şeklinden, sınavı kazandıktan sonra alacağı eğitimin niteliğine kadar sıralanmaktadır.

Araştırmalar hemen hemen tüm insanların müziğe tepki verdiğini ortaya koymaktadır. İnsanların müziğe tepkisinin yaş, cinsiyet, kültürel geçmiş, gelişim düzeyi gibi pek çok sınırlamanın önüne geçtiği savunulmaktadır (Artan, 2015: 389). Dolayısıyla müzik, normal bireylerle birlikte özel gereksinimli bireyler için de yaşamlarının her döneminde önemli ve gereklidir. İlgili alan incelendiğinde, özel gereksinimli bireylerde müziğin yeri “eğitim” ve “sağlık” yönü ile ele alınmaktadır.

Uçaner ve Öztürk' e (2009) göre, müzikle tedavinin insan yaşamındaki olumlu etkileri ve katkıları yadsınamaz. Bu alanda özellikle Avrupa, Amerika ve Güney Amerika ülkelerinde lisans ve yüksek lisans düzeyinde müzikle tedavi eğitimi verilmekte, dernekler kurulmakta, bilimsel konferans ve kongreler düzenlenmektedir. Bu ülkelerde müzik terapisi önemli bir meslek olarak kabul edilmekte, terapistler kamu kurum ve kuruluşlarında görev yapmaktadırlar. Müzikle tedavi uygulamalarının çeşitli işlevleri ve yararları olduğu bir gerçektir. Bu uygulamaların doğal felaketler, iklim değişiminin yol açtığı rahatsızlıklar, ruh sağlığı, psikolojik travmalar, kişilik bozuklukları, engellilerin yaşam kalitesini arttırma, yaşlıların toplumla bağlarının kopmaması, onkolojik hastaların tedavi seanslarının daha etkili olması, ağrının etkisinin azaltılması, suçluların topluma kazandırılması gibi konularda etkili ve faydalı olduğunu söylemek mümkündür.

Müziği “eğitim aracı” olarak düşündüğümüzde, bu onu aynı zamanda bir “iletişim aracı” olarak düşünmek demektir. Müzik aracılığı ile davranış değiştirme ve/veya geliştirme; müziğe özgü bilgileri, etkileri paylaşma yolu ile gerçekleştirebilir (Günay ve Özdemir, 2003:50). Araştırmacılar, özel gereksinimli bireylerde müziğin önemi, özel gereksinimli bireylerin eğitiminde müziğin yeri, müziğin özel gereksinimli bireylerin tedavilerindeki etkileri, müzik terapi uygulamaları konularında çalışmalar

yapmıştır (Şahin ve Işıtan, 2010; Artan, 2001; Akpınar, 2012; Güven ve Tufan, 2010; Malkoç ve Ceylan, 2013; Güven, 2011; Önal, 2010; Baydağ, 2013; Eren, Deniz ve Düzkantar, 2013; Yılma ve Uçan, 2014; Cansöz, 2013; Çakır, 2011; Ceylan, 2012; Kim, Wigram ve Gold, 2008; Whipple ve VanWeelden, 2012; Yılmaz, Topaloğlu ve Akyüzlüer, 2014; Martinez-Castilla ve Sotillo, 2014; Öner, 2006; Stephenson, 2006; Maloy ve Peterson, 2014; Jacobsen ve Langan, 2009). Araştırmaların ortak sonucunda müziğin özel gereksinimli bireylerin yaşamında etkili rol oynadığı görülmüştür.

Ülkemizde eğitim/öğretim zorunlu ve kesintisiz 12 yıldır. 2012 yılında çıkarılan 6287 sayılı yasa ile özel eğitime ihtiyacı olan bireylere ilkökul, ortaokul ve lise düzeyinde zorunlu eğitim verilmekte, bu eğitimler özür, tür ve derecesine bağlı olarak (üstün yetenekliler de dâhil olmak üzere) özel eğitim okulları/kurumları, özel eğitim sınıfları ve kaynaştırma uygulamaları şeklinde yapılmaktadır. Özel gereksinimli bireylere bu kurumlarda, çoğunlukla müzik eğitimcileri tarafından asgari-ortak müzik kültürü kazandırmayı amaçlayan “genel müzik eğitimi” verilmektedir. Ancak, müzik eğitimcilerinin, özel gereksinimli bireylerin müzik eğitiminde yeterli olup olmadığı, gerekli ön bilgi ve önbeceriye sahip olup olmadıkları bazı araştırmalara konu olmuş (Kıvrak, 2003; Turan, 2006; Güven ve Çevik, 2011), alanda konu ile ilgili yapısal düzenlemeler gerektiği önerilmiştir.

Özel gereksinimli bireyler için genel eğitim kurumlarındaki zorluk, kaynaştırma/bütünleştirme programlarında bile kendilerini ortama dâhil hissedememe, müzikal ilgi ve isteklerini ifade etmede ya da göstermedeki çekingenlikleri, onlar için özengen müzik eğitimini daha cazip hale getirmektedir. Özel korolar, sivil toplum kuruluşları koroları, belediye konservatuarları, çalgı eğitimi veren özel kurslar, özel dersler, bu bireyler ve aileleri için tercih sebebidir. Diğer bireyler gibi özel gereksinimli bireylerin amatör müzik eğitimi, mesleki müzik eğitimine yönelmelerinde etkilidir.

Müziğe İlgi Duyan Özel Gereksinimli Bireyler ve Müzik Eğitimi

Genellikle her birey müziğe ilgi duyar. Bireydeki müziksel zekâ, müziğe ilginin şekli, yönü ve derecesi, müzik yeteneği ya da müzikalite olarak gelişir, biçimlenir ve olgunlaşır. Çuhadar’a (2006) göre, ses (ezgi), ritim (süre), tempo (hız), nüans (gürlük), armoni ve müzik formları gibi müziğin çeşitli öğelerini kolaylıkla ayırt etmek ve bellekte tutmak, besteleme, çalma ve söyleme, müziksel bir dilin kullanımı gibi boyutlarda başarı, müzik zekasını belirleyen unsurlardır. Nacakcı ve Kurtuldu’ya (2011) göre müzik zekâsı, bir kişinin müziksel olarak düşünmesi ve belli bir olayın oluş biçimini, seyrini ve düzenini müziksel olarak algılaması, yorumlaması olarak tanımlanabilir. Bu kişiler bir müzik parçasındaki ritme, akustik düzene, melodiye, müzik aletlerine ve çevreden gelen seslere duyarlı olurlar.

Müzik sanatında kuramdan (teoriden), yaratmaya (bestelemeye) ve uygulamaya (seslendirmeye) uzanan bilgi ve becerileri kazandıran okullardan (Say, 2002:302) birine devam etmek isteyen ya da müzik eğitimcisi olmak isteyen özel gereksinimli bireyler olabilir. Özel gereksinimli bireyler sınıflandırmasında zihinsel yetersizliği olan bireylerin dışında kalan özel gereksinimli bireyler, zekâ gelişimi yönünden akranları ile aynı seviyededir. Hatta bazı özel gereksinimli bireylerin müzik zekâsı ve yeteneği yönünden akranlarından daha yüksek performansa sahip oldukları belirtilmektedir.

Melbourne Üniversitesi’nde yapılan araştırmalar, müzikal eğitimleri ne seviyede olursa olsun, genç yaşta kör olan insanların görebilen insanlara kıyasla çok daha iyi ses ve tını ayırt edebildiklerini ortaya çıkarmıştır. Araştırmalara katılan görme engelli bireylerin, tek kulaklarını kullanarak sesin pozisyonunu belirleme konusunda çok daha başarılı oldukları görülmüştür. Deaconess Sağlık Merkezi’ndeki araştırmacılar 2004 yılında, görme engelli müzisyenlerin % 60’ında mutlak kulağa rastlandığını, ancak gözleri gören müzisyenlerde ise bu oranın sadece % 10 olduğunu belirtmiştir. (Barnes, 2015; çev. Evirgen, 2015). Müziğe ilgi duyan özel gereksinimli bireylerin çeşitli yetersizlikleri ya da eksiklikleri, kendi dünyalarındaki durumu müzikle ifade etmelerinde önemli olabilir. Gerekli

eğitim verilirse bu bireylerde yaratma güdüsü ve müzikalite geliştirilebilir. Abramo'ya (2015) göre, bütünleştirici zekâ, beste ve doğaçlama gibi birçok yaratıcı müzikal çalışma için gereklidir. Birden fazla yetersizliği olan öğrenciler genellikle bütünleştirici zekâ ya da "büyük resmi görmek" ve görünüşte ilgisiz gibi görünen fikirler arasında bağlantılar kurma yeteneğine sahiptirler.,

Özel gereksinimli bireyler içinde müzik yolunda ilerleyen, engellerinin hiçbir şeye "engel" olmadığını kanıtlayan ve müziği yaşam biçimlerine dönüştüren Ray Charles, Stevie Wonder, Joaquin Rodrigo, Jose Feliciano, Andrea Bocelli, Arthur Tatum gibi önemli müzisyenler, olağanüstü müzik yetenekleri ile görme yetersizliklerini gölgelemeyi başarmışlardır. Ünlü halk ozanımız Âşık Veysel de karanlık dünyasını müzikle aydınlatmış, müzik dünyasında kalıcı izler bırakmıştır.

Kıvrak zekasıyla müzisyenler arasınada ayrı bir yeri bulunan George Frideric Handel 1753'te görme duyusunu epeyce yitirmiş olmasına rağmen konserlerini sürdürüp performans göstermeye devam etmiştir (İlyasoğlu, 2003:46). Öte yandan eserlerinin benzersiz başarısı Beethoven'ın iç dünyasını aktarmada ilk olduğunu gösterir. Kompozisyonları etkileyici olayların, bireyciliğin ve kişisel özgürlük arzusunun kanıtlarıdır (Selanik,1996:150). Beethoven'ın bu nitelikleri işitme duyusunu tamamen yitirip bunalıma girdiğinde doruğa ulaşmıştır.

Özel gereksinimli bireyler denildiğinde genellikle zihinsel yetersizliği ile görme, işitme ve bedensel yetersizliği olan bireyler akla gelir. Handel, Beethoven vb. müzisyenler, görme, işitme gibi yetersizliklerinin yanında aynı zamanda "üstün ve özel yetenekli" sanatçılardı.

Müzik sanatının en ünlü "harika çocuğu" Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791) tanrıya belki en çok şey borçlu olan bestecidir. Kendi de olağanüstü verilerini tanıyor olmalıydı ki öbür bestecilerden ayrılığını "herkesle birlikte aynı araçlara başvuruyorum, aynı dili kullanıyorum; oysa ortaya çıkan müzik ayrı oluyor, neden bu değişiklik? Bilemem; gözüm ya da burnum başkalarınınkilerden neden ayırsa, yazdığım müzik de o yüzden ayrı olsa gerek" diye yaratma oluşumunun bilinmezliğini anlatmaya çalışmıştı (Mimaroglu, 1999:72).

Geçmişte ve günümüzde, tüm dünyada ve tarihimizde üstün ve özel yetenekli bireyler, toplumun her zaman dikkatini çekmiştir. Bu amaçla devletler, yönetim kadrolarını belirlemek, bilim, sanat, felsefe, spor gibi alanlarda üstün ve özel yetenekli bu insanlardan yararlanmak istemişlerdir. Üstün ve özel yetenekli bireylerin eğitimi için, tarih boyunca çeşitli çalışmalar göze çarpmaktadır. Bu özel bireyler, bazen doğru yönlendirilmeleri sonucu, çoğu kez de kendi çabaları ile üstün yeteneklerini ortaya koyabilmişlerdir. İnsanlığın yararlanabildiği fakat toplumda fark edilip ön plana çıkamayan, üstün ve özel yetenekli insanların sayısı da az değildir (Baykoç Dönmez, 2015:361).

Ülkemizde, konservatuarlarda üstün yetenekli çocukların yoğun ve hızlı müzik eğitimi görmeleri için 1976 yılında yürürlüğe giren bir yasa çıkarılmıştır. Bu statüden ilk olarak Oya Ünler ardından Burçin Büke 1983 yılında yasadan yararlanarak mezun olmuştur (Tunçdemir,1996). Üstün yetenekli çocuklar için 7 Temmuz 1948 tarihinde 5248 sayılı "Harika Çocuk Kanunu" adıyla bir yasa çıkartılan yasa "İdil Biret ve Suna Kan'ın yabancı memleketlere müzik tahsiline gönderilmesine dair kanun" adını taşımaktadır. Olağanüstü yetenekli çocukların keşfedilerek, yurtdışında eğitim almaları amacıyla çıkartılan bu kanundan yararlanan İdil Biret ve Suna Kan, Fransa'ya, Paris Konservatuarı'na gönderilmiştir (Tunçdemir, 2004).

Ülkelerin müzik eğitimi açısından gelişmişlik düzeylerinin saptanmasında genel, amatör ve profesyonel müzik eğitimi düzeyleri bir bütün halinde değerlendirilir (Say, 2002b:361). Bu düzeyler gelişmekte, farklı yönlerden ele alınmakta ve tartışılmaktadır. Özel gereksinimli bireylerin eğitiminde müzik başarı getiren bir etkinlik olduğu için özel eğitim alanında önemsenmektedir. Müzik eğitiminde ise özel gereksinimli bireylere yönelik çalışmalar sevindirici olmakla birlikte çok tazedir.

Müziğe İlgi Duyan Özel Gereksinimli Bireylerin Müzik Eğitimindeki Sorunları

Normal gelişim gösteren bireyler gibi özel gereksinimli bireylerin de eğitimde fırsat eşitliğinden yararlanma hakkı vardır. Bu fırsat eşitliği sayesinde özel gereksinimli bireylerin toplumun bir parçası olarak yaşamaları mümkündür (Batu ve Kırcaali İftar, 2011:7). Müziğe ilgi duyan ve müziği meslek olarak seçmek isteyen özel gereksinimli bireylerin, mesleki müzik eğitimi kurumlarına yöneldiklerinde bazı sorunlarla karşı karşıya kaldıkları göz ardı edilmemelidir. Bu sorunları üç ana başlık altında toplamak yerindedir.

Müziğe İlgi Duyan Özel Gereksinimli Bireylerin Eğitim Alacakları Okullara Girişlerindeki Sorunlar

Mesleki müzik öğretimi, örgün eğitim sistemi içinde bazı dallarda kısmen ilköğretim, kısmen de ortaöğretim düzeylerinde başlatılmakta; yükseköğretim düzeyinde ise müzik sanatçılığı (bestecilik, seslendiricilik/yorumculuk), müzik eğitimciliği ve müzikbilimciliğine ilişkin anasanat/anabilim dallarında “önlisans”, “lisans”, “yüksek lisans”, “doktora” ya da ona eşdeğer “sanatta yeterlik” derecelerine yönelik akademik programlar biçiminde düzenlenmektedir (Uçan, 2001:116-123). Bu programlara girişlerde müziksel yeteneği ölçmeye yönelik sınavlar uygulanmaktadır. Programlar işleyişleri ve içerikleri açısından farklılık gösterebilir de bu okulların giriş sınavları ana hatlarıyla birbirinin aynıdır. Şekli ne olursa olsun müziksel işitme, çalma ve söyleme ülkemizde gerçekleşen sınavların ana boyutunu oluşturmaktadır. Performansa ilişkin becerilerinin giriş yetenek sınavı içindeki değerlendirme dağılımı müziksel işitmeden sonra gelmekle birlikte müziksel yeteneğinin değerlendirilmesindeki rolü büyüktür (Yayla ve Yayla, 2009).

Konservatuarlar dışında müzik öğretmenliğine başvuran adayların müziksel özelliklerinin yanında “öğretmenlik” niteliklerine de uygun olması beklenmektedir. Bu durum sadece özel gereksinimli bireyler değil eğitim fakülteleri müzik eğitimi bölümlerinde öğrenim görmek isteyen tüm bireyler için geçerlidir. Özel gereksinimli bireyler grubunun içinde yer alan ‘üstün ve özel yetenekli bireyler’ hariç, “özürlü” gibi olumsuz bir ifadeyle anılan özel gereksinimli bireylerin, Konservatuarlar, Anadolu Güzel Sanatlar Liseleri, Eğitim Fakülteleri Müzik Eğitimi Bölümleri gibi mesleki müzik eğitimi kurumlarına girişlerinde müziksel nitelikleri ne kadar iyi olursa olsun yetersizlikleri nedeniyle beklentileri karşılamayacakları düşünülür. Özyürek’e (2012) göre, yetersizliği olan kişinin kabul edilmesinin ilk basamağı onları önce sahip olduğu yetersizlikle değil insan olarak görme ve betimlemesidir. Yetersizliği olanları ilkel damgalarla, insanlık dışı ve söz dizimi bakımından doğru olmayan etiketlerle anmaya son verilmelidir. Sosyal bakımdan kabul edilebilen, insancıl, bireye özgü etiketler ancak uygun koşullarda ve gerektiğinde kullanılmalıdır. Yetersizliği olan kişiler belli yetersizlikleriyle değil önce kişi olarak betimlenmelidir.

Bir görme engelli Profesör Önder Kütahyalı, Şafak İnce ile röportajında (2010), Milli Eğitim Bakanlığı'nın 1952 yılında ilkokulu bitiren görme engellilerin normal okullarda eğitim görebilmesini sağlayan genelgeyi yayınlamasıyla Ankara Devlet Konservatuarı'na başvurduğunu, görme engelli olması nedeniyle önce şaşkınlıkla karşılandığını ama kabul edildiğini ve sınavı da başarıyla verince derslere başladığını belirtmiştir. Ayrıca görme engellilerin konservatuvar eğitimi almasını, gerektiğinde bu kurumlarda öğretim elemanı olarak görev almasını istediğini ancak kendisi dışında bunun mümkün olmadığını söylemiştir. Kütahyalı, "Görme engelli müzisyenler yok mu, var. Peki, neden konservatuarlarda değiller? Neden istedikleri eğitimi alamıyorlar? Çünkü karşılarına engel çıkıyor. Önyargılar kırılmalı" diyerek, özel gereksinimli bireylere ilişkin tutuma dikkat çekmiştir.

Müziğe İlgi Duyan Özel Gereksinimli Bireylerin Eğitim Almak Üzere Girdikleri Okullarda Yaşadıkları Sorunlar

Eğitim sistemleri daha çok olağan ya da ortalama yeterlik ve kapasitesi bulunan bireylere göre düzenlenmiştir. Sınıflar, ders kitapları, belirli eğitim yöntem ve yaklaşımları olağan bireylere yönelik olup bu bireylerin ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte ve biçimde desenlenmiştir. Bireylerin bu standartlara beklenen şekilde uyum sağlayabilmeleri eğitim sistemimiz için normal olarak kabul edilir. Eğer bu bireyler belirlenmiş standartlara uymuyor veya bunlar bireylerin gereksinimlerini karşılayamıyorsa, ölçütlere uymadığı için ayrıcalıklı veya özel gereksinimli bireyler kapsamında yer alırlar (Özgür, 2013:2).

Bireysel farklılıklar öğrenme ve öğretme süreçlerini etkilediğinden her birey için aynı koşulları dikkate almak mümkün değildir. Özel eğitime ihtiyaç duyan bireylerin eğitim süreçleri normal eğitim koşulları yeterli olamadığı için önem arz etmektedir. Bu nedenle eğitimde fırsat eşitliği ilkesine göre eşit koşullarda eğitim hakkına sahip olmaları gereken özel eğitime muhtaç bireyler için söz konusu koşulların sağlanması gereklidir. Öğrencinin engelinden dolayı geliştirmiş olduğu kendisine has bireysel özellikler detaylı bir şekilde algılanmalı ve öğrenciye bu çerçevede eğitim-öğretim verilmelidir. (Pirgon ve Babacan, 2013).

Müzik eğitimi alan/alacak özel gereksinimli bireyler için öğrenme yaşantıları içinde *fiziki koşullar, gereksinimlerine uygun programlar, öğretim materyalleri, eğitimcilerin yeterlikleri ve eğitim ortamlarını paylaştıkları normal bireylerin yaklaşımı* çok önemlidir. Yasal yaptırımlar ve imkânlar olmasına rağmen özel gereksinimli bireylerin eğitim öğretim ortamlarına ‘fiziki erişim sorunları’, bu ortamlardaki ‘fiziki yetersizlikler’ bilinmektedir. Bedensel yetersizlikleri olanlar için asansör, görme yetersizlikleri olanlar için görme yolu ve engelli tuvaletleri gibi fiziki koşullar, mesleki müzik eğitimi alan özel gereksinimli bireylerin eğitim öğretim ortamları içinde önemli yer tutar. Bu fiziki koşullar mevcut olsa bile ya atıl durumdadır ya da normal bireylerin tutumları nedeniyle fiziki koşullardan yeterince faydalanılamamaktadır. Özel gereksinimli bireylerin mesleki müzik eğitimindeki diğer önemli nokta ise gereksinimlerine uygun programlar ve öğretim materyalleridir.

Müzik öğretmeninin, sınıfında bulunan özel gereksinimli bireyi de kapsayan bir etkinlik planlayabilmesi, özel eğitim alanıyla ilgili müzik öğretim yöntem ve yaklaşımlarına hâkim olması ve özel eğitim ve müzik eğitimi bilgilerini sentezleyerek eğitim ortamına yansıtması beklenmektedir (Eren, 2012). (Kıvrak, 2003), örneğin Braille Müzik Sembolleri’ni tanıyıp tanımlayabilme yöntemlerini bilmeyen bir müzik öğretmenin görme engelliler okullarında yapabileceği pek de fazla bir şey olmadığını, müziğin ritmik boyutundan hareketle kemik titreşim algısı ile bir müziksel hedef gerçekleştirebilme bilgisinden yoksun müzik öğretmenin işitme engelliler okullarında görev yapmasının gerçekçi olduğunu vurgulamaktadır. Özgür’e (2011) göre eğitimcilere, özel gereksinimli bireylerin değerlendirme ve program geliştirme çalışmalarında ekip içinde yer almak, öğretimi bireyselleştirmek, tüm bireyler için eşit eğitsel fırsatlar yaratmak gibi önemli görevler düşmektedir. Çağlar’a (2009) göre öğrenme ihtiyaçlarının uygun ve kaliteli bir eğitimle giderilebilmesi için eğitim materyallerini uygun biçimde kullanmayı bilen, eğitim programlarını her öğrencinin özel ihtiyaçlarına göre planlayan ve kişiselleştirebilen, her tür öğrenciyle iletişim kurabilecek ve onları anlayabilecek pedagojik bilgi ve eğitime sahip eğitimcilerin varlığı gerekli ve önemlidir.

Araştırmacıların ifadeleri genellikle genel müzik eğitimi alan özel gereksinimli bireylere yöneliktir ve önemsenmelidir. Bununla birlikte ifadeler mesleki müzik eğitimi kurumlarında görev yapan müzik eğitimcileri için de geçerlidir. Sarı ve Bozgeyikli’ye (2003) göre, özel eğitim dersini hiç almamış öğretmen adayları genel olarak toplumdaki diğer insanlar gibi, hem engelli öğrencilere hem de onların eğitimine karşı olumsuz tutum içerisindedirler. Özel gereksinime sahip bireylerle ilgili bilgi eksikliği, özel gereksinimli öğrencilerle çalışma konusundaki tecrübesizlik ve engel kategorilerine göre öğretim araç-gereç konusunda bilgi eksiklikleri, tutumların oluşmasında önemli etken faktörler olmuştur.

2006-2007 akademik yılından itibaren uygulanan merkezi müzik öğretmenliği lisans programına pedagojik formasyon kapsamında 'özel eğitim' dersi (Yök, 2007) eklenmiştir. Ancak konservatuarlar vb. kurumlarda öğretmenlik formasyonuna sahip olmayan eğitimciler/öğretim elemanları özel eğitim alanına ve özel gereksinimli bireylere yabancıdır. Hal böyle iken, bu eğitimcilerin, özel gereksinimli bireylerin müzik eğitimlerine yönelik öğrenme ortamları sağlamaları zordur ve beklenemez.

Yasal-Yönetmelik Sorunlar

1950'lerden sonra dünyada ortaya çıkan demokrasi ve insan hakları söylemleri ülkemizde etkilerini göstermiş ve çeşitli önlemler alınmaya başlanmıştır. Ülkemizde engelli haklarının korunması anayasal bir yükümlülük olarak devlete verilmiştir (Akçamete, 2012:59). Uluslararası kuruluşlardan Birleşmiş Milletler'e (1945) üye ve Avrupa Birliği ile uyum sürecini yürütmekte olan Türkiye, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni kabul etmiş (1948), uluslararası sözleşmeleri imzalayarak anayasa ve yasalarını uluslararası normlara göre yapılandırmaya çalışmıştır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 26. maddesine göre, 'herkes eğitim hakkına sahiptir. Teknik ve mesleki eğitim herkese açıktır. Yükseköğretim, yeteneklerine göre herkese tam bir eşitlikle açık olmalıdır.

1982 Anayasası üçüncü bölüm (sosyal ve ekonomik haklar) madde 42'de, kimsenin eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamayacağı net bir şekilde belirtilmiştir. İlgili madde gereği, özel eğitime muhtaç çocukların, Türk Milli Eğitim sistemini düzenleyen esaslar doğrultusunda eğitilmeleri, iş ve meslek sahibi yapılmaları, çevre ve topluma uyum sağlamalarıyla ilgili esasları düzenlemek amacıyla 'Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu' (1983) yayınlanmıştır. Kanun, özel eğitime muhtaç çocukların eğitim alacakları kurumları ve bu kurumların görevlerini, özel eğitime muhtaç çocukların tespiti, yerleştirilmesi ve izlenmesini düzenlemiştir. Ancak Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu, 1997 yılında yayınlanan 573 sayılı 'Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname' ile yürürlükten kaldırılmıştır. 573 sayılı kanun hükmünde kararname özel gereksinimli bireyler için daha geniş uygulamaları içermektedir. Bu yasayı takiben, engellilerin temel hak ve özgürlüklerden faydalanmasını teşvik ve temin ederek ve doğuştan sahip oldukları onura saygıyı güçlendirerek toplumsal hayata diğer bireylerle eşit koşullarda tam ve etkin katılımlarının sağlanması ve engelliliği önleyici tedbirlerin alınması için gerekli düzenlemelerin yapılması amacıyla 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun 2005 yılında yürürlüğe girmiştir. Kanuna göre;

- Doğrudan ve dolaylı ayrımcılık kabul edilemez. Siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya başka herhangi bir alanda insan hak ve temel özgürlüklerinin tam ve diğerleri ile eşit koşullar altında kullanılması veya bunlardan yararlanılması önünde engelliliğe dayalı olarak gerçekleştirilen her türlü ayırım, dışlama ve kısıtlama yasaktır.
- Binaların, açık alanların, ulaşım ve bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin, engelliler tarafından güvenli ve bağımsız olarak ulaşılabilir ve kullanılabilir olması (erişilebilirlik) gereklidir.
- Hiçbir gerekçeyle engellilerin eğitim alması engellenemez. Engelliler, özel durumları ve farklılıkları dikkate alınarak, yaşadıkları çevrede bütünleştirilmiş ortamlarda, eşitlik temelinde, hayat boyu eğitim imkânından ayrımcılık yapılmaksızın yararlandırılır.

Engelliler hakkında genel hükümleri içeren bu yasa ile birlikte çok sayıda yönetmelik hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur. 2006 yılında yayınlanan 'Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği' tanımlar bölümünde, özel gereksinimli bireylerin "yetersizliği olan bireyler" olarak ifade edildiği görülmektedir. Özel gereksinimli bireylere yönelik en kapsamlı çalışma olan bu yönetmelikle özel eğitim hizmetleri; tanılama, yönlendirme, yerleştirme ve izleme; ilgili kurullar; kaynaştırma yoluyla eğitim uygulamaları; eğitim tür ve kademelerindeki özel eğitim hizmetleri; personel, görev, yetki ve sorumlulukları gibi konular açıklığa kavuşturulmuş ve düzenlenmiştir. Bununla birlikte 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliği (2007), Bakıma Muhtaç Özürlülere Yönelik Resmî Kurum ve Kuruluşlar Bakım Merkezleri Yönetmeliği (2006), Millî Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Psikolojik

Danışma Hizmetleri Yönetmeliği (2001), yükseköğrenim gören özürlü öğrencilerin öğrenim hayatlarını kolaylaştırabilmek için gerekli akademik ortamın hazırlanmasını ve eğitim-öğretim süreçlerine tam katılımlarını sağlamak amacıyla gerekli tedbirlerin alınmasını ve düzenlemelerin yapılmasını sağlamak amacıyla da Yüksek Öğretim Kurumları Özürsüzlüler Danışma ve Koordinasyon Yönetmeliği (2010) gibi yönetmelikler de uygulayıcılara sunulmuştur. Çağlar'a (2009) göre, Türk hukuk sisteminde engelli haklarıyla devlet yükümlülüklerini derli toplu ifade eden engelli mevzuatı bulunmamaktadır. Engelli hakları, dağınık biçimde çeşitli yasa, kanun hükmünde kararname, tüzük, yönetmelik, genelge, yönerge, talimat gibi belgelere serpiştirilmiştir. Mevzuatın dağınıklığı, kullanılan kavram ve tanımlara da yansımış; engellilik, yasalarla diğer düzenlemeler arasında ve bazen metinlerin kendi içinde farklı kavramlarla ifade edilmiştir. Öztürk'e (2012) göre, Türk eğitim sistemi, ilköğretim öncesi eğitimden lisansüstü eğitime kadar belki de tarihinde görülmemiş bir hızla gerçekleşen bir reform sürecinden geçmektedir. Birbirini etkileyen çok sayıda eğitim politika kararları alınmakta ve hayata geçirilmektedir. Geri dönüşmesi zor uygulamaları beraberinde getiren tüm bu reform kararları bütüncül bir şekilde ele alınmalıdır. Böylesine büyük ölçekli bir değişimde küçük veya önemsiz gibi görünen başlıkların gözden kaçma ve/veya göz ardı edilme olasılığı bulunmaktadır.

Özel gereksinimli bireylerin eğitimi *her alanda* dikkat edilmesi gereken önemli bir konudur. Günümüzde özel gereksinimli bireyler, çağdaş toplumların tüm eğitim türlerinde ve uygulamalarında yer edinmekte, yasalar buna göre düzenlenmekte ve özel gereksinimli bireyler toplum içinde üst düzey noktalara kadar gelmektedirler. Ülkemiz bu konuda günümüz koşullarına uygun uyarlamalar yapmakta ve evrensel normlarla eşgüdümlü hareket etmeye çalışmaktadır.

Eğitim, ülkemizdeki engellilerin en büyük problem yaşadıkları alanlardan biridir. Bu problemler, engellilerin, bilgi toplumunda istihdam için gerekli vasıflara sahip olamaması ve istihdam imkânlarının dışında kalmasına neden olmaktadır (Orhan ve Genç, 2015). Engellilerin istihdamı, sosyal hayata katılma, kendi ayakları üstünde durma ve kendilerine yeni bir sosyal çevre edinmeleri için önem arz etmektedir. Engellilerin çalışma, üretme ve işgücü piyasasında yer edinme istekleri ve hakları vardır (Genç ve Çat, 2013). Bu bağlamda, özel gereksinimli bireyler istekleri doğrultusunda hem resmi hem de resmi olmayan kurumlarda çalışmaktadırlar.

Bakanlar Kurulu Kararıyla yürürlüğe konulan 2/1/2014 tarih ve 5780 sayılı Engelli Kamu Personel Seçme Sınavı (EKPSS) ile engellilerin devlet memurluğuna alınmaları sağlanmaktadır. EKPSS ile görevini devamlı yapmasına engel olabilecek akıl hastalığı bulunanlar hariç, engellilerin öğretmenliğe atamaları da yapılmaktadır. Normal bireylerin öğretmenliğe atanma kriterlerinin yanında öğretmenliğe atanacak engelli adayların, 30/3/2013 tarihli ve 28603 sayılı Resmî Gazete 'de yayımlanan Özürsüzlük Ölçütü, Sınıflandırması ve Özürsüzlere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelikte belirtilen sağlık kurumlarından rapor almaları ve engellilik durumlarının başvurdukları alan itibarıyla öğretmenlik yapmaya elverişli olması gerekir.

Müziğe ilgi duyan ve mesleki müzik eğitimine yönelecek olan özel gereksinimli bireylerin hakları; yasa, kanun hükmünde kararname, tüzük, yönetmelik, genelge, yönerge ve talimatlarla teminat altına alınmıştır. Bu noktada uygulayıcılara önemli görevler düşmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Günümüzde hem genel eğitim kurumlarında hem de özel eğitim kurumlarında özel gereksinimli bireylere müzik eğitimi verilmektedir. Bu kurumlarda verilen müzik eğitiminin niteliği, uygulanışı, uygulanabilirliği ve eğitimcilerin durumu hakkında çalışmalar yapılmakta, özel gereksinimli bireyler için müzik etkinliklerinin en verimli şekilde planlanması sağlanmaktadır.

Müziğin insan yaşamındaki işlevleri düşünüldüğünde, özel gereksinimli bireyler için müziğin önemi ve gerekliliği daha da önem kazanmaktadır. Bu bireyler içinde müziğe ilgi duyan ya da mesleki

müzik eğitimi almak isteyen özel gereksinimli bireyler olabilir. Genellikle özengen müzik eğitimine yönelen bu bireyler içinde müzik zekâsı gelişmiş, müzik yeteneğine sahip özel gereksinimli bireyler, alan içinde fırsatları kollamakta, kendilerini geliştirmek ve ilgili mesleklerde hayatlarını sürdürmek istemektedirler. İşte bu noktada, ‘müzikte üstün yetenekli’ bireylerin dışında kalan özel gereksinimli bireyler, mesleki müzik eğitiminin her kademesinde (ilköğretim, ortaöğretim, yükseköğretim), kurumlara girişlerde, öğrenim süreçlerinde, yasaların karmaşıklığında ve ilgililerce uygulanışında sorunlarla karşılaşmaktadırlar.

Son yıllarda ülkemizde özel eğitim ve kaynaştırma uygulamaları ile diğer disiplinler birlikte değerlendirilmekte, özel gereksinimli bireylere diğer disiplin alanlarında da mesleki eğitim hizmetleri verilmektedir. Müziğe ilgi duyan özel gereksinimli bireylerin mesleki müzik eğitimindeki yerini ve sorunlarını genel hatlarıyla ele almak amacıyla hazırlanan bu çalışma sonucunda ilgili alanlara bazı öneriler getirmek mümkündür.

- Genel müzik eğitimi verilen kurumlarda özel gereksinimli bireylerin müzik yetenekleri, diğer bireylerde olduğu gibi geliştirilmeli ve bu bireyler yetenekleri ölçüsünde desteklenmeli ve yönlendirilmelidir.
- Özel gereksinimli bireylerin de ilgi, istek ve yetenekleri doğrultusunda bir meslek edinebilecekleri bilgisi, erken yaşlardan itibaren aşılmalıdır. Buna göre müziğe ilgi duyan ilköğretim ve ortaöğretim çağındaki özel gereksinimli bireyler, ilgili eğitimcilerce müzik eğitimine yönlendirilmelidir.
- Müziğe ilgi duyan özel gereksinimli bireylere verilecek müzik eğitiminin “eğitimci boyutu” çok önemlidir. Eğitimciler özel gereksinimli bireylerin özellikleri ve gereksinimlerini iyi bilmeli, buna uygun eğitim ortamını sağlayabilmelidir.
- Müzik eğitimcileri, özel gereksinimli bireylerin eğitiminde kullanılacak öğretim materyallerini tanımalı ve bu materyalleri etkin kullanabilmelidir.
- Müzik eğitimcileri, özel eğitim uzmanları ile işbirliği içinde çalışmalı, özel gereksinimli bireylerin eğitimine yönelik hizmet içi eğitim programlarına katılmalıdır.
- Mesleki müzik eğitimi almak üzere başvurduğu kurumda yetenek sınavına katılan özel gereksinimli bireylere, diğer bireylerle eşit imkânlar tanınmalı, bireylerin müziksel yeteneği ve gerekli yeterlikleri değerlendirilmelidir.
- Özel gereksinimli bireylerin müzik eğitimi sürecinde gereksinimlerine uygun öğretim materyalleri temin edilebilmelidir.
- Mesleki müzik eğitimi veren kurumlarda özel gereksinimli bireyler için gerekli fiziki ortam sağlanmalıdır.
- Özel gereksinimli bireylere yönelik olumlu toplumsal algı geliştirilmeli, herkesin engelli adayı olduğu unutulmamalıdır. Ayrıca özel gereksinimli bireylerle aynı eğitim öğretim ortamını paylaşan normal bireylerin, özel gereksinimli bireylere yönelik olumlu tutum geliştirmeleri sağlanmalıdır.
- Hem müzik eğitimi hem de özel gereksinimli bireylerin eğitimi (özel eğitim) çok geniş disiplinlerdir. Müziğe ilgi duyan ve mesleki müzik eğitimine yönelen özel gereksinimli bireylere ilişkin çalışmalar, yetersizlik gruplarına göre daha kapsamlı ve derinlemesine incelenmelidir.
- Özel gereksinimli bireylerle ilgili yayınlanan tüm yasal düzenlemeler dikkate alınmalı, gerekli hak ve özgürlükler tanınmalıdır.

KAYNAKÇA

Abramo, J. M. (2015). Gifted students with disabilities: “Twice Exceptionality” in the music classroom. *Music Educators Journal*, 101, 4, 62-69.

- Akçamete, G. (2012). *Özel eğitim* (4. Baskı). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Akpınar, H. (2012). *Görme engellilerde braille işaret sistemi ve müzik eğitiminde kullanılabilirliği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Artan, İ. (2001). Engelli çocukların eğitiminde etkili bir teknik: Müzik. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), 43-55.
- Artan, İ. (2015). *Özel eğitim gerektiren çocuklar için müzik ve dans eğitimi*. Baykoç Dönmez, N. (Ed.), *Özel eğitim* (3. Baskı). Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.
- Bakıma Muhtaç Özürlülere Yönelik Resmi Kurum ve Kuruluşlar Bakım Merkezleri Yönetmeliği (2006). (12.03.2016) tarihinde http://mevzuat.meb.gov.tr/html/26244_1.html adresinden alınmıştır.
- Barnes, T. (2015). *Science shows how blind musicians' brains are actually different from sighted ones* (Çev. Evirgen, M.) 10.03.2016 tarihinde <http://mic.com/articles/111362/science-shows-how-the-brains-of-blind-musicians-actually-change#.uthfFXQNF> adresinden alınmıştır.
- Baydağ, C. (2013). *Görme engelli bireylerin sosyalleşme sürecinde verilen müzik eğitiminin müzikal motivasyon müziksel ilgi ve müzik yaşantılarına etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Baykoç Dönmez, N. (2015). *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim* (3. Baskı). Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık.
- Batu, S., & Kırcaali İftar, G. (2011). *Kaynaştırma* (6. baskı). Ankara: Kök Yayıncılık
- Burnard, P., Dillon, S., Rusinek, G., & Saether, E. (2008). Inclusive pedagogies in music education: A comparative study of music teachers' perspectives from four countries. *International Journal of Music Education*, 26(2), 109-126.
- Cansöz, F. (2013). *Keman eğitiminin özel öğrenme güçlüğü çeken çocuklarda davranış sorunlarına etkileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Ceylan, F. (2012). *Okul öncesi dönem işitme engellilerde müzik eğitimi ile çocukların gelişim özellikleri üzerine terapötik bir çalışma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Çağlar, S. (2009). *Engellilerin eğitim hakkı ve devlet yükümlülükleri*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Çakır, D. (2011). *Türkiye'deki ilköğretim düzeyindeki eğitilebilir zihinsel engelliler için müzik eğitiminin durumu ve öğretim programı model önerisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çuhadar, H. C. (2006). Müziksel zeka. *Ulusal Müzik Eğitimi Sempozyumu*, 26-28 Nisan, Pamukkale Üniversitesi, Denizli
- Demirel, Ö. (2012). *Eğitimde program geliştirme* (19. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Diken, İ. H. (2011). *Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim*. Ankara: Pegem Akademi.
- Engelliler Hakkında Kanun, 2005, Resmi Gazete, Sayı: 25868, Tertip: 5 Cilt: 44, 03.02.2016 tarihinde <http://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5378.pdf> adresinden alınmıştır.
- Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı ve Engellilerin Devlet Memurluğuna Alınları Hakkında Yönetmelik (2014). Resmi Gazete, Sayı:28906, 08.03.2016 tarihinde <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/02/20140207-23.htm> adresinden alınmıştır.
- Eren, B. (2012). Müzik eğitiminde kaynaştırma uygulamaları ve orff-schulwerk. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(2), 14-45.
- Eren, B., Deniz, J., & Düzkantar, A. (2013). Orff yaklaşımına göre hazırlanan müzik etkinlikleri içinde ipucunun giderek azaltılması yöntemi ile yapılan gömülü öğretimin otistik çocuklara kavram öğretmedeki etkililiği. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13(3), 1863-1887.

- Genç, Y., & Çat, G. (2013). Engellilerin istihdamı ve sosyal içirme ilişkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(1), 363-393.
- Günay, E., & Özdemir, M. A. (2003). *Müzik öğretimi teknolojisi ve materyal geliştirme*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Güven, E. (2011). Müzik dersleri ve kaynaştırma uygulaması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(3), 709-718.
- Güven, E., & Çevik, D. B. (2011). Müzik öğretmeni adaylarının kaynaştırmaya ilişkin görüşlerinin belirlenmesine yönelik bir çalışma: Balıkesir Üniversitesi örneği. II. Uluslararası Eğitimde Yeni Trendler Konferansı, 27-29 Nisan, Antalya.
- Güven, E., & Tufan, E. (2010). Kaynaştırma sınıflarında işbirlikli öğrenme yöntemi ile müzik dersleri. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(2), 557-573.
- İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (2012). Resmi Gazete Sayı:28261, No. 6287. 15.03.2016 tarihinde <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/04/20120411-8.htm> adresinden alınmıştır.
- İlyasoğlu, E. (2003). *Zaman içinde müzik* (Yedinci Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İnce, Ş. (2010). O, Türkiye'nin Tek Görme Engelli Müzik Öğretmeni. 15.03.2016 tarihinde http://www.yeniasir.com.tr/sarmasik/2010/05/13/o_turkiyenin_tek_gorme_engelli_muzik_ogretmeni adresinden alınmıştır.
- Jocobsen, S., & Langan, D. (2009). A music therapy assessment tool for special education: incorporating education outcomes. *Australian Journal of Music Therapy*, 20, 78-98.
- Kıvrak, İ. (2003). Özel eğitimde müzik öğretmeni sorunu. *Cumhuriyetimizin 80. Yılında Müzik Sempozyumu*, 30-31 Ekim, Malatya.
- Kim, J., Wigram, T., & Gold, C. (2008). The effects of improvisational music therapy on joint attention behaviors in autistic children: a randomized controlled study. *Journal of Autism Development Disorders*. 38(9), 1758-66.
- Malkoç, T. & Ceylan, F. (2013). Okul öncesi dönem işitme engellilerde müzik eğitimi ile çocukların gelişim özellikleri üzerine terapötik bir çalışma. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 117-126.
- Maloy, M. & Peterson, R. (2014). A meta-analysis of the effectiveness of music interventions for children and adolescents with attention-deficit/hyperactivity disorder. *American Psychological Association*, 24(4), 328-339.
- Martinez-Castilla, P. & Sotillo, M. (2014). Pitch processing in children with williams syndrome: relationships between music and prosody skills. *Brain Science*, 4(2), 376-395.
- MEB (2000). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. 14.01.2016 tarihinde <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/66.html> adresinden alınmıştır.
- MEB (2006). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. Resmi Gazete Sayı:26184. 04.02.2016 tarihinde http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_10/10111226_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeli_son.pdf adresinden alınmıştır.
- MEB (2007). Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliği. 5580 Resmi Gazete Sayı: 26434 Tertip:5 Cilt: 46. 12.03.2016 tarihinde http://mevzuat.meb.gov.tr/html/ozelogretimkanun_1/ozelogrkanun_1.html adresinden alınmıştır.
- MEB (2001). Rehberlik ve Psikolojik Danışma Hizmetleri Yönetmeliği. 09.03.2016 tarihinde <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/68.html> adresinden alınmıştır.
- Mimaroglu, İ. (1999). *Müzik tarihi* (6. Basım). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Nacaklı, Z., & Kurtuldu, K. M. (2011). *Müzik eğitiminde yeni yaklaşımlar*. Ankara: Anı Yayıncılık.

- Orhan, S. & Genç, K.G. (2015). Engellilere Yönelik ülkemizdeki özel eğitim hizmet uygulamaları ve örnek ülke karşılaştırması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 15(35), 2, 115-146.
- Önal, O. (2010). *Otistik çocuklarda müzik eğitimi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Öner, K. A. (2006). *Müziğin öğrenme güçlüğü çeken çocukların duyarlılıklarına etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, (1997). Kanun No: 573 Resmi Gazete: 23011. 12.03.2016 tarihinde http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_10/10111011_ozel_egitim_kanun_hukmunda_kararname.pdf adresinden alınmıştır.
- Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu, (1983). 13.03.2016 tarihinde <http://www.kanunum.com/files/2916-1.pdf> adresinden alınmıştır.
- Özgür, İ. (2011). *İlköğretimde kaynaştırma*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Özgür, İ. (2013). *Özel eğitim* (6. Baskı). Adana: Karahan Kitabevi.
- Özürlülük Ölçütü, Sınıflandırması ve Özürlülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik (2013). 03.03.2016 tarihinde <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/03/20130330-4.htm> adresinden alınmıştır.
- Özyürek, M. (2012). Bedensel yetersizliği olan çocukların eğitimi. Akçamete, G. (Ed.), *Genel eğitim okullarında özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim* (4. Baskı). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Öztürk, M. A. (2012). Türkiye’de üstün zekâlı eğitimiyle ilgili pratik öneriler. *Eğitimde Politika Analizi Dergisi*, 1(2), 72-84.
- Pirgon, Y., & Babacan, E. (2013). Görme engelli öğrencilerin piyano eğitimi üzerine durum çalışması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29, 191-206.
- Sarı, H. & Bozgeyikli, H. (2003). Öğretmen adaylarının özel eğitime yönelik tutumlarının incelenmesi: Karşılaştırmalı bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9, 183-204.
- Say, A. (2002a). *Müziğin kitabı*. (İkinci Baskı). Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Say, A. (2002b). *Müzik sözlüğü*. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Selanik, C. (1996). *Müzik sanatının tarihsel serüveni*. Ankara: Doruk Yayıncılık.
- Stephenson, J. (2006). Music therapy and the education of students with severe disabilities. *Education and Training in Developmental Disabilities*, 41(3), 290-299.
- Şahin, S., & Işıtan, S. (2010). Özel gereksinimli çocuklar ve müzik. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 35, 373, 5-12.
- Şendurur, Y., & Barış, D. A. (2002). Müzik eğitimi ve çocuklarda bilişsel başarı. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(1), 165-174.
- Tunçdemir, İ. (1996). *Çoksesli müzik alanındaki kadın devlet sanatçılarımız*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tunçdemir, İ. (2004). Çoksesli müzikte üstün bir yetenek: Fazıl Say. 1. *Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi*, 23-25 Eylül, İstanbul.
- Turan, D. (2006). *özel eğitimde müzikten yararlanmada karşılaşılan sorunlarla ilgili öğretmen görüşlerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- T.C.D.B. Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve Türkiye. (2016). 11.03.2016 tarihinde <http://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-teskilati-ve-turkiye.tr.mfa> adresinden alınmıştır.
- T.C.D.B. Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve Türkiye. (2016). 07.02.2016 tarihinde http://www.mfa.gov.tr/insan-haklari_tr.mfa adresinden alınmıştır.
- Türk Dil Kurumu (TDK), (1998). *Türkçe sözlük* (9. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Türk Dil Kurumu (TDK), (1997). *Okul sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982). 02.02.2016 tarihinde <http://www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm> adresinden alınmıştır.
- Uçan, A. (2001). *Ülkemizde müzik öğretimine genel bir bakış*. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları. 116-123.
- Uçaner, B., & Öztürk, B. (2009). Türkiye’de ve dünyada müzikle tedavi uygulamaları, *1. Uluslararası Eğitim Araştırma Kongresi*, 1-3 Mayıs 2009, Çanakkale.
- Whipple, J., & VanWeelden, K. (2012). Educational supports for students with special needs: preservice music educators’ perceptions. *Applications of Research in Music Education*. 30(2), 32-45.
- Yayla, A. A. & Yayla, F. (2009). Müziksel algılama ölçeği. *8. Ulusal Müzik Eğitimi Sempozyumu*, 23-25 Eylül, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Yıldız, G. (2002). *İlköğretimde müzik öğretimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yılma, G. & Uçan, B. (2014). Eğitilebilir zihinsel engelli çocuklarda müzik aletlerinin görsel destekli algılanabilirliği üzerine bir çalışma: İstanbul Sancaktepe örneği. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication- TOJDAC*, 4(1). 10-15.
- Yılmaz, F. E., Topaloğlu, G. & Akyüzlüer, M. (2014). Grupla yapılan müzik etkinliğinin otizmli çocukların sosyal becerilerine etkisinin betimlenmesi. *Bartın Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(1), 252-276.
- YÖK. (2007). *Eğitim fakültesi öğretmen yetiştirme lisans programları*. 12.01.2016 tarihinde http://www.yok.gov.tr/web/guest/icerik/-/journal_content/56_INSTANCE_rEHF8BIsfYRx/10279/49875 adresinden alınmıştır.
- YÖK. (2010). *Yükseköğretim kurumları özürlüler danışma ve koordinasyon yönetmeliği*. 10.02.2016 tarihinde http://www.yok.gov.tr/web/guest/icerik/-/journal_content/56_INSTANCE_rEHF8BIsfYRx/10279/18014 adresinden alınmıştır.